

στά την *virtus animi corporisque* και συγκροτεί την «Σχολή», αυτή καθεαυτή την «νομική παράδοση», την «διάρκεια».

Ο Λάμπρος Μαργαρίτης ανακεφαλαιωτικά, στο «επιμύθιο» του βιβλίου του, σταθμίζει τις επισημάνσεις του και εισηγείται τις αναγκαίες τροποποιήσεις που πρέπει να υποστεί ο Νόμος αυτός του 1950 «διά τους καταχραστάς του Δημοσίου»: Πρώτον, να απαλειφθούν τα εγκλήματα της δωροδοκίας. Δεύτερον, να διαγραφούν οι ιδιαίτερες επιβαρυντικές περιστάσεις και η απειλούμενη ποινή της ισόβιας καθειρέξεως. Τρίτον, η κατάφαση του αξιοποιούν της ιδιαίτερα διακεκριμένης μορφής αποδοχής προϊόντων εγκλήματος πρέπει ρητά να συνδεθεί με αποδοχή αντικειμένου αξίας που υπερβαίνει το ποσόν των 50.000.000 δραχμών. Τέταρτον, τα πλαίσια ποινής για τα εγκλήματα υποθάψεως εγκληματία, παρασιωπήσεως κακουργήματος και αποδοχής προϊόντων εγκλήματος να προβλεφθούν αυτοτελώς και όχι με παραπομπή στο άρθρο 83 του Ποινικού Κώδικα. Πέμπτον, οι απειλούμενες ποινές πρέπει να ευθυγραμμισθούν με τη φύση και τη σπουδαιότητα του προσβαλλόμενου αγαθού. Έκτον, οι αποδέκτες της προσβολής πρέπει να περιορισθούν στο Δημόσιο, τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Έβδομον, η διάταξη του άρθρου 308, παρ. 1, τελευταίο εδάφιο του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, περί εφαρμογής του άρθρου 245 παρ. 3 εδ. α, δ, είναι ανάγκη να καταργηθεί.

Το *burning question*, που συνιστά το *quaestio juris in concreto*, είναι διατί αναφέρθηκαν σχολαστικά αυτές οι επισημάνσεις; Διότι καθίσταται προφανές ότι ο Ν. 1608/1950 δεν έχει «λόγο υπάρξεως» και θα έδει να καταργηθεί. Η συμπλήρωση των αντιστοιχών διατάξεων του Ποινικού Κώδικα με τη διάπλαση διακεκριμένων και ιδιαίτερα διακεκριμένων εγκληματικών μορφών αποτελεί την «μόνην ορθήν λύσιν». *Clausula rebus sic stantibus*: «η κατάργηση είναι το μέλλον του».

Νικόλαος Μ. Πασχαλίδης
Δικηγόρος

2) *Νέστορα Κουράκη*, Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία: Θεμελιώδεις Αξίες, Θεσμοί και Νεανική Παραβατικότητα στην Ελλάδα, Αθήνα: Σάκκουλας/Ευρωπαϊκές Μελέτες Νομικής Επιστήμης, 1999, σελ. 183, με αγγλική μετάφραση.

Roger Hood and Nestor Courakis (eds), The Changing Face of Crime and Criminal Policy in Europe: Proceedings of a Seminar held in Collaboration with University of Athens Faculty of Law with the Support of the Oxford Programme for Hellenic Studies, Oxford: Centre for Criminological Research/Occasional Paper No 19, 1999, σελ. iv + 99.

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική εγκληματολογία κάνει μια αξιόλογη προσπάθεια να ξεφύγει από τα στενά γεωγραφικά όρια της εγχώριας επιστημονι-

κής κοινότητας. Έλληνες εγκληματολόγοι έχουν συμμετάσχει με επιτυχία σε διεθνή fora, έχουν δημοσιεύσει εργασίες τους σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά του εξωτερικού και έχουν επιτύχει γόνιμες συνεργασίες με αλλοδαπούς εγκληματολόγους. Σε αυτήν την προσπάθεια ο καθηγητής Νέστορας Κουράκης έχει διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο. Τα δύο πρόσφατα έργα του αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα όχι μόνο της πολυσχιδούς συγγραφικής δράσης του αλλά και της προσπάθειας του να κάνει πιο αιθητή την παρουσία της ελληνικής εγκληματολογίας στο εξωτερικό.

Ο τόμος *The Changing Face of Crime and Criminal Policy in Europe* είναι καρπός της εκλογής του καθηγητή Κουράκη σε Hellenic Studies Visiting Fellow στο κολλέγιο Brasenose του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και της συνεργασίας του με τον καθηγητή Roger Hood, Διευθυντή του Κέντρου Εγκληματολογικών Ερευνών. Χάρη σε πρωτοβουλία του Κουράκη και στην οικονομική συνδρομή του Oxford Programme for Hellenic Studies – χρηματοδότη της θέσης του Επισκέπτη Εταίρου στο Brasenose College – πέντε εκ των κορυφαίων εγκληματολόγων της ηπείρου μας προσκλήθηκαν στην Οξφόρδη το Μάιο και Ιούνιο του 1997 στα πλαίσια του σεμιναριακού κύκλου που διοργανώνει κάθε χρόνο το Κέντρο Εγκληματολογικών Ερευνών στο φημισμένο κολλέγιο All Souls. Ήταν οι: Hans-Jörg Albrecht, Διευθυντής του Max-Planck στο Freiburg, Martin Killias, Διευθυντής του Ινστιτούτου Εγκληματολογίας στο Πανεπιστήμιο της Λωζάννης, Matti Joutsen, Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Πρόληψη και τον Έλεγχο του Εγκλήματος (HEUNI), Jan van Dijk, τότε Καθηγητής Εγκληματολογίας στο Πανεπιστήμιο του Leiden και Διευθυντής Στρατηγικού Σχεδιασμού στο Ολλανδικό Υπουργείο Δικαιοσύνης και τώρα Διευθυντής του Κέντρου των Ηνωμένων Εθνών για τη Διεθνή Πρόληψη του Εγκλήματος στη Βιέννη, και René Lévy, Διευθυντής του Centre de Reserches Sociologiques sur le Droit et les Institutions Pénales.

Οι ανακοινώσεις των πέντε εγκληματολόγων, μαζί με αυτή του Νέστορα Κουράκη που έκλεισε τη σειρά των σεμιναρίων, στάθηκαν αφορμή για τη διεξαγωγή ζωηρών και γόνιμων σεμιναριακών συζητήσεων (στις οποίες είχα την καλή τύχη να συμμετάσχω). Τούτο ώθησε τους καθηγητές Hood και Κουράκη να προβούν σε ενέργειες για τη δημοσίευσή τους από τη σειρά Occasional Papers του Κέντρου Εγκληματολογικών Ερευνών, κάτι που τελικά πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1999, αφού προηγουμένως και οι έξι ανακοινώσεις πήραν τη μορφή άρθρου και ενσωμάτωσαν, όπου χρειάστηκε, νομοθετικές αλλαγές και βιβλιογραφικές εξελίξεις. Το τελικό προϊόν είναι μία εξαιρετικά ενδιαφέρουσα καταγραφή και ανάλυση στόχων, αντιφάσεων, επιτευγμάτων αλλά και διαψεύσεων από το χώρο της αντεγκληματικής πολιτικής.

Στο άρθρο του «*Penal Policies and Penal Sanctions*» ο Hans-Jörg Albrecht καταπιάνεται με πρόσφατες προσπάθειες ευρωπαϊκών κρατών να θρουν απο-

τελεσματικότερες λύσεις σε παραδοσιακές μορφές εγκληματικότητας και να αντιμετωπίσουν άλλες, νέες μορφές που συνδέονται με μεταναστευτικά ρεύματα και το οργανωμένο έγκλημα. Διαπιστώνει δυσπιστία των αντεγκληματικών φορέων στα παραδοσιακά πρότυπα ποινικής καταστολής και εδραίωση ενός νέου μοντέλου αντεγκληματικής πολιτικής που προσδιορίζει το περιεχόμενο της ποινής ανάλογα με την κοινωνική και γεωγραφική προέλευση του δράστη, την υφή του αδικήματος και τη δυνατότητα εξοικονόμησης κρατικών πόρων. Καταγράφει έτσι οξείες αποκλίσεις στην επιβολή ποινών ανάλογα με το αν ο παραβάτης είναι γηγενής ή μετανάστης, αν διαπράττει αδικήματα βίας, αν δρα συγκυριακά, μεμονωμένα ή μέσα από οργανωμένες ομάδες. Καταγράφει επίσης αυξημένη χρήση κυρώσεων που έχουν περισσότερο διοικητικό παρά ποινικό χαρακτήρα, επιλεκτική χρήση των στερητικών της ελευθερίας ποινών, ήπια αντιμετώπιση του ανήλικου παραβάτη και διάθεση για μεγαλύτερη χρήση «ενδιάμεσων ποινών». Οι τάσεις που σκιαγραφεί ο Albrecht αναγνωρίζουν έναν πιο ενεργητικό ρόλο στην ειδική πρόληψη. Έχω όμως την αίσθηση ότι παράλληλα υπονομεύουν τη γενική πρόληψη αφού συχνά παραμερίζουν τη θεμελιώδη αρχή που διέπει τις περισσότερες ποινικές νομοθεσίες για συνεκτίμηση της βαρύτητας του εγκλήματος και της προσωπικότητας του δράστη κατά τη δικαστική επιμέτρηση της ποινής (πρβλ § 79 του ημέτερου ΠΚ)¹. Όπως και να 'χει, το βέβαιο είναι ότι οι πρόσφατες νομοθετικές εξελίξεις στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες συντείνουν στη δημιουργία νέων «υποσυστημάτων», όπως τα ονομάζει ο Albrecht, ποινικών κυρώσεων που κύριο στόχο έχουν την ειδική πρόληψη, και αυτή όχι τόσο μέσα από τη «βελτίωση» του δράστη όσο μέσα από τον κοινωνικό, γεωγραφικό ή οικονομικό αποκλεισμό του.

Η εργασία του Martin Killias, «*Fighting Evils or Preventing Harm: Switzerland's Drug Policy as a Test of Situational Crime Policies?*», είναι ένας εξαιρετικός συνδυασμός εμπειρικής έρευνας και θεωρητικής ανάπτυξης. Ο Killias εξετάζει τα αποτελέσματα ενός αμφιλεγόμενου προγράμματος ελεγχόμενης χορήγησης ηρωίνης στην Ελβετία και καταγράφει τη θετική επίδραση του προγράμματος στη θυματοποίηση, την εγκληματικότητα (αυτοομολογούμενη και καταγεγραμμένη), την κοινωνική κατάσταση (εργασία, στέγαση, επαφές με τον κόσμο των ναρκωτικών, εμπλοκή σε δίκτυα χρήσης και διακίνησης που έχουν έδρα τα εμπορικά κέντρα των πόλεων) και την ψυχική υγεία αυτών που συμμετείχαν. Σημειώνει παράλληλα τη θετική απήχηση που είχε το πρόγραμμα στην κοινή γνώμη της Ελβετίας, κάτι που θεωρεί αναγκαίο όρο για την υιοθέτηση τέτοιων προγραμμάτων σε ευρύ-

1. Βλ. Νικολάου Κ. Ανδρουλάκη, Ποινικών Δίκαιον: Γενικών Μέρους, Α' Τα Θεμέλια, Αθήναι-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1978, σελ. 75-97 και ειδικότερα σελ. 78-82.

τερη κλίμακα². Ο Killias επισημαίνει ότι τέτοια προγράμματα δεν επιτυγχάνουν, τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα, ούτε την απεξάρτηση αλλά ούτε και την κοινωνική επανένταξη του ναρκομανή: μόλις εκλείψει το προστατευτικό πλέγμα του προγράμματος το πιθανότερο είναι ότι αυτός θα επανακάμψει στην πρότερή του κατάσταση. Εδώ όμως γεννάται ένα κεντρικό ερώτημα για τη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική: είναι προτιμότερο να επιδιώκεται η μείωση της εγκληματικότητας μέσα από το επιθυμητό αλλά συχνά ανεδαφικό ιδεώδες της μεταχείρισης ή μέσα από τη διαμόρφωση συνθηκών που καθιστούν τη διάπραξη ενός αδικήματος απρόσφορη ή ακόμη και περιττή; Ο Killias προτιμά τη δεύτερη λύση, την οποία θεωρεί πιο ρεαλιστική αφού απεγκλωβίζει την αντεγκληματική πολιτική από «αρχές» και μοντέλα που αδυνατούν να επιτύχουν στην πράξη τη μείωση της εγκληματικότητας.

Στο «*Criminal Policy and Victims of Crime: A European Perspective*» ο Matti Joutsen επιστρατεύει την πλούσια γνώση του σε θέματα θυματολογίας για να καταγράψει και να σχολιάσει όσα συνέβησαν τα τελευταία δέκα χρόνια στην Ευρώπη σε νομοθετικό και πρακτικό επίπεδο προκειμένου να προστατευθούν τα θύματα της εγκληματικότητας, να ικανοποιηθούν οι ανάγκες τους, να διευκολυνθεί η προσφυγή τους στη δικαιοσύνη και να διασφαλιστεί η ένδικη αποκατάστασή τους. Η εικόνα που συνθέτει είναι γεμάτη από σημαντικά βήματα προόδου. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει, «μεγάλο κομμάτι της Ευρώπης βρίσκεται σε έναν πυρετό εξελίξεων, πειραματισμών και συζητήσεων σχετικά με τη θέση του θύματος ... και των υπηρεσιών [κρατικών και μη] που βρίσκονται στη διάθεσή του». Παραφωνία στο μεταρρυθμιστικό αυτό κλίμα αποτελεί η νότια και η ανατολική Ευρώπη: «Όσο πιο νότια και ανατολικά πηγαίνει κανείς, τόσο μικρότερη είναι η προσοχή που αποδίδεται στα θύματα της εγκληματικότητας», γράφει ο Joutsen «φωτογραφίζοντας» έτσι και τη χώρα μας³. Ανεξάρτητα πάντως από το βαθμό προόδου που έχει συντελεστεί στην προάσπιση των δικαιωμάτων του θύματος, ο Joutsen εκτιμά ότι ο ρόλος της έρευνας στο σχεδιασμό, την εκτέλεση και την αξιολόγηση των σχετικών πρωτοβουλιών πρέπει να γίνει πιο αισθητός. Και τούτο για να αποφευχθούν

2. Δεν είναι πολύ μακρινές οι μνήμες από το ελληνικό πρόγραμμα ελεγχόμενης χορήγησης μεθαδόνης και τη θύελλα αντιδράσεων που προκάλεσε στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης προτού προλάβει να δοκιμαστεί σοβαρά στην πράξη.
3. Στην ισχνή σε θυματολογικές μελέτες ελληνική βιβλιογραφία βλ. Ελληνική Εταιρία Θυματολογίας, Πανεπιστήμιο Θράκης και Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος, *Η Συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Πρόληψη της Θυματοποίησης από το Έγκλημα*, Αθήνα: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1997, και Ελληνική Εταιρία Θυματολογίας, *Σχέσεις Δράστη-Θύματος από Θυματολογική Σκοπιά*, Αθήνα: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1991. Βλ. επίσης Γ. Πανούση, Α. Δημόπουλο και Β. Καρύδη, *Θυματολογικά Κείμενα*, Αθήνα: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1994. και Γ. Πανούση και Π. Ποτολιά, *Διεθνή Κείμενα για τα Θύματα των Εγκλημάτων*, Αθήνα: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1991.

οι παλινωδίες και να περιοριστεί το συνηθισμένο τα τελευταία χρόνια φαινόμενο των καλοπροαίρετων, πλην όμως κακοσχεδιασμένων και ανεργμάτων πρωτοβουλιών.

Το άρθρο του Jan Van Dijk, «*Trends in Crime Prevention in the Netherlands*», παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον από μόνο το γεγονός ότι αναφέρεται σε μία χώρα, την Ολλανδία, η οποία τα τελευταία πενήντα χρόνια βρίσκεται σταθερά στην πρωτοπορία της ευρωπαϊκής αντεγκληματικής πολιτικής⁴. Ο Van Dijk χαρτογραφεί την ολλανδική αντεγκληματική πολιτική της περιόδου 1985-1997 και κάνει έναν περιεκτικό και συνάμα κριτικό απολογισμό των κυρίαρχων τάσεων. Οι τάσεις που καταγράφει χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη σκιαγραφεί τη σύνθεση της εγκληματικότητας στη σημερινή Ολλανδία: μείωση του συνόλου των παραβατικών πράξεων (καταγεγραμμένων και αυτο-ομολογούμενων) με πιο αξιοσημείωτη τη μείωση των αδικημάτων με συγκυριακό ή καιροσκοπικό χαρακτήρα, εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος και ανησυχητική αύξηση των αδικημάτων βίας και της συμμετοχής των ανηλίκων σε αυτά. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η καταγραφή των κυρίαρχων τάσεων της ολλανδικής αντεγκληματικής πολιτικής: ευρεία υιοθέτηση της «περιστασιακής πρόληψης» (situational crime prevention), της προσπάθειας δηλαδή να προληφθεί το έγκλημα με αλλαγές στην πολεοδομία, την αστυνόμευση και τη συμπεριφορά των υποψήφιων θυμάτων⁵, εξάπλωση των προγραμμάτων παρέκκλισης (diversion programmes)⁶, αυξημένη χρήση της κοινωφελούς εργασίας ως αυτόνομης ποινής, «σφιχτή» διαχείριση των αντεγκληματικών πόρων, διοικητική αποκέντρωση του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και ενθάρρυνση της τοπικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας, συντονισμένη συνεργασία υπουργείων, τοπικής αυτοδιοίκησης, αστυνομίας, δικαστικών αρχών και κοινωφελών οργανισμών, επαναπροσδιορισμός του ιδεώδους της μεταχείρισης σε ρεαλιστικότερη βάση, επιστημονική αξιολόγηση των αντεγκληματικών πρωτοβουλιών και ενημέρωση της κοινής γνώμης για τους στόχους και τα αποτελέσματα των μέτρων που υιοθετούνται. Παρά τη φιλελεύθερη διάθεση που διαπνέει τις περισσότερες από αυτές τις τάσεις, θα ήταν λάθος, όπως επισημαίνει ο Van Dijk, να συμπεράνει κανείς την ύπαρξη κοινωνικού ή πολιτικού *consensus* για τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται και την αποτελεσματικότητα αυτών των μεθόδων. Οι

4. Βλ. ενδεικτικά τη σημαντική μελέτη του David Downes, *Contrasts in Tolerance*, Oxford: Clarendon Press, 1983.
5. Σχετικά με τους στόχους και τις μεθόδους του «περιστασιακής πρόληψης», βλ. για παράδειγμα K. Heal and G. Laycock (eds), *Situational Crime Prevention: From Theory into Practice*, London: HMSO, 1986.
6. Για την «παρέκκλιση» από την ποινική διαδικασία βλ. J. Tombs and S. Moody, «Alternatives to Prosecution: The Public Interest Redefined» εις *Criminal Law Review*, τεύχος 357, Oxford: Oxford University, 1993.

ισορροπίες παραμένουν λεπτές και το ενδεχόμενο μεταστροφής σε τιμωρητικά πρότυπα ανοικτό.

Η συμβολή του René Lény έρχεται από το χώρο της αστυνομικής. Το «*Neighbourhood versus Europe: The Dilemmas of French Policing*» είναι μία διεισδυτική ματιά στη διοικητική δυσκαμψία της γαλλικής αστυνομίας και την αδυναμία της να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα αστυνόμευσης που διαμορφώνονται τόσο σε τοπικό όσο και σε ευρωπαϊκό, εξαιτίας της αυξημένης «διασυνοριακής» εγκληματικότητας, επίπεδο. Ο Lény δείχνει ότι η ανεπάρκεια της γαλλικής αστυνομίας είναι ιδιαίτερα αισθητή στον έναν από τους δύο φορείς της, την Εθνική Αστυνομία, αλλά είναι υπαρκτή και στη συγκριτικά αποτελεσματικότερη *Gendarmerie Nationale* - το στρατιωτικά οργανωμένο σκέλος της. Οι μέχρι σήμερα προσπάθειες των γαλλικών κυβερνήσεων να αναδιαρθρώσουν την αστυνομία κρίνονται αποτυχημένες. Σε αυτό συνηγορούν όχι μόνο οι δείκτες της εγκληματικότητας αλλά και η εξάπλωση της ιδιωτικής αστυνόμευσης και η αδυναμία της κρατικής αστυνομίας να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στους πολίτες. Ο Lény σημειώνει ότι είναι ακόμη νωρίς για να αξιολογηθούν οι πρόσφατες πρωτοβουλίες της κυβέρνησης Jospin για διοικητική αποκέντρωση της αστυνομίας και σύσφιξη της συνεργασίας της με τοπικούς φορείς. Επισημαίνει όμως ότι οποιαδήποτε αξιολόγηση θα πρέπει να στηριχθεί και στην εγκληματολογική έρευνα, η οποία μέχρι σήμερα έχει απουσιάσει από όλες τις προσπάθειες αναδιάρθρωσης της γαλλικής αστυνομίας.

Το άρθρο του Νέστορα Κουράκη, «*Football Violence: Not Only a British Problem*», βασίζεται στην πολυδιάστατη έρευνα που διεξήγαγε την περίοδο 1986-1995 για τα φαινόμενα βίας στα ελληνικά γηπέδα. Αν και τα πορίσματα αυτής της έρευνας έχουν παρουσιαστεί στην ελληνική βιβλιογραφία⁷, είναι η πρώτη φορά που δημοσιεύονται για ένα διεθνές αναγνωστικό κοινό και συναντούν την ενδιαφέρουσα διεθνή βιβλιογραφία γύρω από το φαινόμενο του χουλιγκανισμού. Ο Κουράκης εξετάζει τη συμπεριφορά και τις στάσεις των φανατικών οπαδών, τα δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά τους, την εμπλοκή τους σε πράξεις βίας, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ενεπλάκησαν σε αυτές τις πράξεις, και τους λόγους που οδήγησαν σε αυτήν την εμπλοκή. Η μεθοδολογία της έρευνας παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, αφού συνδυάζει με επιτυχία την άμεση παρατήρηση, τη διεξαγωγή συνεντεύξεων, την υποβολή ερωτηματολογίων και την ανάλυση περιεχομένου - συνδυασμός που ενισχύει σημαντικά την εγκυρότητα των δεδομένων. Τα πορίσματα και τα συμπεράσματα του Κουράκη λύνουν με σαφήνεια πολλές από τις συσσωρευμένες απορίες μας για τα αίτια του ελληνικού χουλιγκα-

7. Βλ. τη συμβολή του Νέστορα Κουράκη στον Τιμητικό Τόμο στη Μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1992, σελ. 295-440.

νισμού και θέτουν στέρεες βάσεις για τη θεωρητική κατανόηση του προβλήματος. Από την πληθώρα των συμπερασμάτων της έρευνας, αξίζει εδώ να μνημονευθεί εκείνο που επιχειρεί τον επιμερισμό των ευθυνών για τις εκδηλώσεις βίας στα ελληνικά γήπεδα. Ο Κουράκης δείχνει ότι πολλοί από τους ανθρώπους και τους θεσμούς που έχουν ταχθεί στην υπηρεσία του αθλητισμού και τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας μοιράζονται μεγάλο μερίδιο ευθύνης για αυτές τις εκδηλώσεις βίας, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που λειτουργούν και ως ηθικοί αυτουργοί τέτοιων βιαιοτήτων.

Το έργο του καθηγητή Κουράκη *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία* αποτελεί τον πρώτο τίτλο της σειράς «Ευρωπαϊκές Μελέτες Νομικής Επιστήμης». Πρωτεύουσα επιδίωξη της σειράς, η οποία τελεί υπό την εκδοτική διεύθυνση των καθηγητών Δαγτόγλου, Κουράκη και Σταθόπουλου, είναι το άνοιγμα της ελληνικής νομικής επιστήμης στη διεθνή επιστημονική κοινότητα. Τούτο το επιδιώκει με τη δημοσίευση μονογραφιών τόσο στα ελληνικά όσο και σε κάποια άλλη από τις βασικές γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η μελέτη της μονογραφίας και από αλλοδαπούς επιστήμονες.

Στο έργο του αυτό ο καθηγητής Κουράκης αποπειράται μία σύνθετη προσέγγιση του φαινομένου της εφηβικής παραβατικότητας στην Ελλάδα. Σε πρώτο χρόνο επιχειρεί τον θεωρητικό επαναπροσδιορισμό του φαινομένου μέσα από την κριτική επανεξέταση των σημαντικότερων θεωριών που αναφέρονται στα αίτια, τις συνθήκες και τις ψυχοκοινωνικές διεργασίες της νεανικής παραβατικότητας. Διακρίνει τους εγκληματογενείς παράγοντες σε τρεις ομάδες: στα ατομικά γνωρίσματα του έφηβου παραβάτη, στις κοινωνικο-ψυχολογικές περιστάσεις κάτω από τις οποίες αυτός διαβιώνει και στις ευρύτερες αξιακές και θεσμικές συνθήκες της κοινωνίας. Έχοντας επιλέξει τα εννοιολογικά και θεωρητικά εργαλεία που θα χρησιμοποιήσει, ο Κουράκης προχωρά στο δεύτερο επίπεδο ανάπτυξης του θέματός του, τις αξίες και τον τρόπο ζωής των σημερινών νέων στην Ελλάδα.

Εδώ βρίσκεται ενώπιον ενός αρκετά περιορισμένου αριθμού εμπειρικών μελετών, χωρίς αμφιβολία δείγμα της αποκαρδιωτικής εικόνας που παρουσιάζει η κοινωνική έρευνα στη χώρα μας. Είναι αξιοσημείωτο ότι η μοναδική πανελλήνια έρευνα που έχει στη διάθεσή του είναι η δημοσκόπηση για τον τρόπο ζωής, τις στάσεις και τις αντιλήψεις της ελληνικής νεολαίας, την οποία διενήργησε η εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» στα τέλη του 1996. Μια τέτοια έρευνα απέχει βέβαια πολύ από τις προδιαγραφές μιας έγκυρης κοινωνιολογικής μελέτης, ωστόσο ο Κουράκης την αξιοποιεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η εικόνα της ελληνικής νεολαίας που τελικά συνθέτει με βάση τις έρευνες που έχει στη διάθεσή του δεν απέχει πολύ από την αντίστοιχη εικόνα των νέων της δυτικής και βόρειας Ευρώπης. Έτσι οι νέοι στη σημερινή Ελλάδα μεγαλώνουν σε ένα κλίμα άγχους, ιδεολογικής σύγχυσης και ανασφάλειας για το μέλλον, δείχνουν προσγειωμένη και όχι ιδιαίτερα μαχητική διά-

θεση για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και κοινωνική αλληλεγγύη, αντιμετωπίζουν με δυσπιστία τα πολιτικά κόμματα, εκφράζουν δυσαρέσκεια για την ευδαιμονιστική νοοτροπία των μεγαλύτερων αλλά παράλληλα δείχνουν έτοιμοι να ενδώσουν στο κυνήγι της γρήγορης και άκοπης επιτυχίας. Επιπλέον διατηρούν αρκετά καλές σχέσεις με την οικογένεια, αποδίδουν προτεραιότητα σε προσωπικές επιδιώξεις, διακατέχονται συχνά από τάση εσωστρέφειας ή ακόμη και «απόσυρσης», και ατενίζουν το μέλλον με ανησυχία ενόψει του φάσματος της ανεργίας και της ρευστότητας που παρουσιάζουν οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στη χώρα μας. Ο Κουράκης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι τάσεις αυτές ενδεχομένως να υποδηλώνουν δυσλειτουργία των κοινωνικοποιητικών θεσμών στη χώρα μας. Αποφασίζει έτσι να εξετάσει τον τρόπο λειτουργίας τριών βασικών κοινωνικοποιητικών θεσμών – της οικογένειας, του σχολείου και της εργασίας.

Ο αριθμός των ερευνών που έχει στη διάθεσή του ο Κουράκης είναι και εδώ περιορισμένος, αλλά τις χρησιμοποιεί, όπως και νωρίτερα, με επιδέξιο τρόπο. Έτσι εντοπίζει και σχολιάζει τις συνθήκες ενηλικίωσης με τις οποίες βρίσκεται αντιμέτωπος ο έλληνας έφηβος στο οικογενειακό του περιβάλλον (έλλειψη ελεύθερου και δημιουργικού χρόνου, γαλούχηση στα καταναλωτικά αγαθά και στην κοινωνία της αφθονίας, μειωμένη επικοινωνία με τους γονείς με παράλληλη όμως εξάρτηση από την οικογένεια), στο σχολείο (περιορισμένη επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς, δυσαρέσκεια με τις εκπαιδευτικές μεθόδους, με το υπερφορτωμένο πρόγραμμα και με τον προσανατολισμό του σχολείου προς την κατεύθυνση της επιτυχούς εισαγωγής στα ΑΕΙ, βίωση της μαθησιακής διαδικασίας ως χρόνου άχρηστου και χαμένου, εμπλοκή σε εκδηλώσεις «εκφραστικής βίας», όπως καταλήψεις και βανδαλισμοί) και στο χώρο της επαγγελματικής αποκατάστασης (υψηλοί δείκτες ανεργίας και υποαπασχόλησης, έντονη έλλειψη αυτοπεποίθησης εν αναμονή της εισόδου στην αγορά εργασίας, ζωνρά αισθήματα απογοήτευσης από την αδυναμία επαγγελματικής αποκατάστασης, ταύτιση της εργασιακής απασχόλησης με το βιοπορισμό). Η εικόνα της λειτουργίας των κοινωνικοποιητικών θεσμών που αναδύεται μέσα από την ανάλυση του Κουράκη είναι σίγουρα ανησυχητική. Και εδώ θέτει το κρίσιμο ερώτημα: Με δεδομένη τη δυσλειτουργία των κοινωνικοποιητικών θεσμών και την ευρεία αποδοχή ενός ατομοκεντρικού πλέγματος αξιών, πόσο εξωθούνται οι Έλληνες έφηβοι να υιοθετήσουν αντισυμβατικά, ή και αντικοινωνικά, πρότυπα και να προβούν σε πράξεις επιθετικότητας ή σε εκδηλώσεις κοινωνικής απόσυρσης; Κοντολογίς, τι διαστάσεις έχει η νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα σήμερα;

Τα στοιχεία που επεξεργάζεται ο Κουράκης δίνουν σαφή και τεκμηριωμένη απάντηση: η εγκληματικότητα των ανηλίκων 13-17 ετών διατηρείται ακόμη σε ανεκτά και ελεγχόμενα όρια. Συγκεκριμένα, από το 1983 έως και το 1997 δεν προκύπτουν ιδιαίτερης σπουδαιότητας στατιστικές διακυμάνσεις

στην καταγεγραμμένη (βεβαιωθείσα και ένδικη) παραβατικότητα που αφορά στις σωματικές βλάβες και στα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας. Από την ανάλυση του συγγραφέα προκύπτουν ωστόσο τρεις τάσεις που θα πρέπει να προβληματίσουν. Πρώτον, υπάρχει σαφής αυξητική τάση των εφήβων που υποπίπτουν σε παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων, κυρίως τροχαίες παραβάσεις και παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών. Η αυξητική τάση των τελευταίων, αν και απέχει ακόμη από το όριο του κοινωνικού συναγερμού, είναι ιδιαίτερα ανησυχητική και ενδεικτική της τάσης για «κοσμικό αναχωρητισμό» που χαρακτηρίζει ολοένα και περισσότερους νέους. Δεύτερον, η συμμετοχή των ανηλίκων στη συνολική εγκληματικότητα, δηλαδή την εγκληματικότητα όλων των ηλικιακών ομάδων, εμφανίζει σταθερά ανοδική τάση: από 2,8 τοις εκατό το 1980 έφθασε, το 1996, το 5,9 τοις εκατό. Αν κρίνω από αντίστοιχες τάσεις στην Ευρώπη και τη Βόρειο Αμερική, η αυξητική αυτή τάση είναι πολύ πιθανό ότι θα συνεχιστεί και στη χώρα μας. Τρίτον, πρόσφατες ελληνικές έρευνες αυτοομολογούμενης εγκληματικότητας αποκάλυπτουν αρκετά υψηλά ποσοστά εμπλοκής των εφήβων σε μορφές ήπιας παραβατικότητας. Αν και τέτοιοι ισχυρισμοί ευκαιριακής διαπράξης αξιόποινων πράξεων πρέπει να αντιμετωπίζονται με κάποια επιφύλαξη, θα ήταν λάθος, νομίζω, να τους προσπεράσει κανείς αβασάνιστα.

Συμπερασματικά, τα δύο παρουσιαζόμενα έργα δεν είναι μόνο δείγματα εξαιρετικής εγκληματολογικής ανάλυσης αλλά αποτελούν, το καθένα με το δικό του τρόπο, σταθμό για την ελληνική εγκληματολογία. Και τούτο γιατί, απευθυνόμενα σε ένα διεθνές αναγνωστικό κοινό, υποδηλώνουν τη δυναμική της ελληνικής εγκληματολογίας στην προσπάθειά της να αναλαμβάνει διεθνείς πρωτοβουλίες και να συνδιαλέγεται επί ίσοις όροις με τη διεθνή εγκληματολογική κοινότητα. Γι' αυτό είμαι βέβαιος ότι θα τα μελετήσουν με προσοχή και ενδιαφέρον όλοι όσοι ασχολούνται με τα ποινικά και εγκληματολογικά ζητήματα της χώρας μας.

Γιάννης Π. Κελεμένης
Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης
Δικηγόρος